

Vernieuwende lesmethodes voor seksuele vorming

Nederland heeft een goede naam op het gebied van seksuele vorming. Jongeren, professionals en wetenschappers signaleren echter ook een aantal problemen, waaronder blinde vlekken en eenzijdige uitgangspunten. Nieuw onderzoek laat zien dat innovatieve lesmethodes aanknopingspunten bieden om seksuele vorming te verbeteren. Ben je als professional betrokken bij het samenstellen van de seksuele vorming op jouw school of instelling? Of wil je de huidige lessen of programma's verbeteren en ben je benieuwd welke rol vernieuwende lesmethodes hierin kunnen spelen?

In deze handreiking vind je 6 praktische tips.

Tip 1: Maak seksuele vorming een structureel onderdeel van beleid en curriculum

Een interventie, hoe innovatief ook, heeft alleen kans van slagen als deze is ingebed in een structureel, gedegen programma voor seksuele vorming. Om dit te bereiken, zijn de volgende randvoorwaarden essentieel:

- **Veranker** seksuele vorming in het beleid van de school en vertaal dit naar een lesplan.
- Bied een **doorlopende** leerlijn aan, zodat het onderwerp voor alle leerlingen elk jaar terugkomt.
- Een enkele jaarlijkse les over een veelzijdig onderwerp als seksualiteit kan nooit afdoende zijn. Voorzie in een **breed, samenhangend ("comprehensive") programma**, waarin alle onderwerpen aan bod komen en waarin aandacht is voor kennis, attitudes en gedrag.
- Monitor lesprogramma's op kwaliteit, waarbij niet alleen naar de effecten van het programma wordt gekeken, maar ook naar de **inhoud**. Wees alert op heteronormativiteit, genderstereotypen, seks/sexting-negativiteit en victim-blaming. Opname van een methodiek in de databank effectieve jeugdinterventies seksualiteit (<https://interventies.loketgezondleven.nl/interventieoverzicht2/Seksualiteit>) vormt een aanwijzing voor de mate waarin een methodiek beschreven, onderbouwd en/of effectief is. Voor dit beoordelingstraject wordt een beperkt aantal criteria gebruikt. Verderop in deze factsheet staan aanvullende vragen om de kwaliteit van een lesprogramma te beoordelen (zie kader: checklist).
- Aangezien docenten, onderwijsondersteunend personeel, gastdocenten en externe trainers een belangrijke rol spelen, is het van belang dat zij enthousiast zijn en goed worden toegerust middels **inhoudelijke na- en bijscholing**, bijvoorbeeld via Gezonde School of het Leerportaal van Rutgers.

Checklist

Stel jezelf de volgende vragen bij het selecteren of ontwikkelen van een les(programma):

- Draagt een bepaalde methodiek bij aan een breed, samenhangend ("comprehensive") programma, dat gericht is op kennis, attitudes en gedrag, en dat zoveel mogelijk thema's behandelt?
- Komen ook onderbelichte onderwerpen aan bod (seksueel plezier, romantische relaties, seksuele en genderdiversiteit en ongelijkheid, seksueel geweld en online seksualiteit)?
- Is het materiaal vrij van heteronormativiteit, genderstereotypen, seks/sexting-negativiteit en victim-blaming?
- Wordt er ruimte gemaakt voor de expertise van jongeren zelf?
- Wordt er aandacht besteed aan de sociale context van seksuele "keuzes" (normen, taboes, ongelijkheden)?
- Staan de jongeren centraal? Is de methodiek -gedeeltelijk- ervaringsgericht (actie, interactie, variatie, humor, verrassing, gevoelsniveau); krijgen jongeren zeggenschap over hun leertraject; zijn jongeren betrokken (geweest) als ontwikkelaars/trainers?
- Betreft het een erkende methodiek, oftewel: is het opgenomen in de databank effectieve jeugdinterventies seksualiteit (<https://interventies.loketgezondleven.nl/interventieoverzicht2/Seksualiteit>)? Dit vormt een aanwijzing voor de mate waarin een methodiek beschreven, onderbouwd en/of effectief is.
- Zorg voor een **veilig, inclusief** schoolklimaat. Leerlingen die zich niet veilig voelen, zullen met geen enkele methodiek tot hun recht komen.

Tip 2: Verbreed de focus: seksualiteit als veelzijdig onderwerp

Seksuele vorming gaat nog vaak vooral over voortplanting, anticonceptie en soa's [4]. Thema's die grotendeels onzichtbaar blijven, met name in methodieken met een biologische insteek, zijn: seksueel plezier, romantische relaties, seksuele en genderdiversiteit en ongelijkheid, seksueel geweld en online seksualiteit [bv 4, 5, 6].

De onderzochte methodieken gingen allemaal in op één of meer van deze onderbelichte onderwerpen. Jongeren merkten dit en reageerden positief:

“Wij hebben maar één hoofdstuk bij biologie over seksuele voorlichting, [...] over geslachtsdelen en zo, [...] maar niet hoe je in het echte leven met seks om moet gaan. [...] En met dat spel [Verboden Praatjes], dan leer je ook over andere dingen die je wel gebruikt in het echte leven en die je moet weten.”

Het vormgeven aan een meer eigentijds programma, waarin deze thema's in al hun veelzijdigheid aan bod komen, vraagt om een veilige schoolcultuur en een doorlopend, kwalitatief hoogstaand programma, uitgevoerd door enthousiaste en goed toegeruste docenten of trainers (zie punt 1: randvoorwaarden).

Tip 3: Maak de jongeren actief

In het huidige onderwijsstelsel worden jongeren nog vaak als passieve luisteraar gezien. Innovatieve methodieken nodigen hen daarentegen uit om een onderwerp actief te ervaren. De methodieken zetten aan tot actie en interactie; ze bieden variatie, humor en verrassing; en ze spreken leerlingen ook op gevoelsniveau aan. Dit zorgt voor nieuwsgierigheid, alertheid en betrokkenheid:

“Met een docent, dan is het al snel... Dat je een beetje afdwaalt. [...] Maar nu [bij de escaperoom], omdat je dus die puzzels moest oplossen, bleef je er wel echt bij.”

Tip 4: Geef jongeren zeggenschap over hun leerproces

In seksuele vorming bepalen volwassenen vaak welke informatie jongeren krijgen, op welke manier en in welk tempo. Dit draagt niet bij aan de seksuele empowerment van jongeren [7] De onderzochte methodieken boden jongeren meer mogelijkheden om zelf hun leerproces vorm te geven, al verschilde het per methodiek hoeveel zeggenschap een jongere precies kreeg. Met name de website Lokaal69 gaf jongeren veel controle over

de onderwerpen waar ze zich in wilden verdiepen, vanuit welk perspectief, en in welk tempo.

Jongeren waren positief over de mogelijkheid om het heft meer in eigen hand te kunnen nemen, al blijft het natuurlijk ook van belang om hen in aanraking te laten komen met nieuwe onderwerpen, waar ze uit zichzelf niet snel naar op zoek zouden gaan.

Tip 5: Erken de eigen expertise van jongeren

Seksuele vorming gaat er nog vaak vanuit dat volwassenen (ouders, docenten) kennis horen over te dragen op jongeren zodat ze dit dan later kunnen toepassen als ze seksueel actief worden. Dit gaat voorbij aan het feit dat jongeren mogelijk al seksuele ervaring hebben en al hebben geleerd door te doen. Het gebrek aan erkenning van die eigen ervaringen leidt ertoe dat seksuele vorming minder betekenisvol wordt [8].

De onderzochte methodieken doen een groter beroep op de eigen expertise van jongeren. Er wordt ruimte gemaakt voor de kennis, ervaringen en meningen van leerlingen zelf, bijvoorbeeld in gesprekken, maar ook door bepaalde spelelementen die leerlingen uitdagen hun kennis te delen. Dit resulteerde vaak in levendige, persoonlijke en soms kwetsbare gesprekken.

In een aantal methodieken waren jongeren bovendien betrokken als ontwikkelaar en/of trainer.

Tip 6: Erken het sociale karakter van seksualiteit

Veel seksuele voorlichting legt de nadruk op individuele keuzes: jongeren worden aangemoedigd om hun eigen beslissingen te maken. Dit gaat voorbij aan het sociale karakter van seksualiteit, en de grote rol die sociale normen, taboes en ongelijkheden spelen bij het maken van keuzes. Bijvoorbeeld de dubbele standaard dat het voor jongens stoer is om veel seks te hebben, terwijl meiden als 'slet' worden neergezet.

De onderzochte methodieken besteden meer aandacht aan het sociale karakter van seksualiteit. Hoewel individuele keuzes nog altijd benadrukt worden, wordt eveneens het gesprek geopend over belemmerende normen, taboes en ongelijkheden.

Referenties

1. Naezer, M. and W. Krebbekx, Sexuality education in the Netherlands: The potential of entertainment education in Relationships and Sex Education: A Cross-Country Comparative Analysis [preliminary title], E. Setty and C. Meehan, Editors. under review, Routledge: Abingdon.
2. Shen, F. and J.A. Han, Effectiveness of entertainment education in communicating health information: A systematic review. Asian Journal of Communication, 2014. 24(6): p. 605-616.
3. Zainuddin, Z., et al., The impact of gamification on learning and instruction: A systematic review of empirical evidence. Educational Research Review, 2020. 30.
4. de Graaf, H., et al., Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017. 2017, Delft: Eburon.
5. Cense, M., S.d. Grauw, and M. Vermeulen, 'Sex is not just about ovaries': Youth participatory research on sexuality education in The Netherlands. International journal of environmental research and public health, 2020. 17(22): p. 8587.
6. Inspectie van het Onderwijs, Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit: Een beschrijving van het onderwijsaanbod van scholen. 2016, Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
7. Naezer, M., E.W.M. Rommes, and W.H.M. Jansen, Empowerment through sex education? Rethinking paradoxical policies. Sex Education, 2017. 17(6): p. 712-728.
8. Allen, L., Closing sex education's knowledge/practice gap: The reconceptualisation of young people's sexual knowledge. Sex

Onderzoek vernieuwende lesmethoden

Deze handreiking is gebaseerd op literatuuronderzoek en empirisch onderzoek naar seksuele vorming in Nederland [1].

In dit onderzoek werd geanalyseerd welke bijdrage innovatieve methodieken kunnen leveren aan seksuele vorming. Met "innovatief" wordt bedoeld dat een methodiek niet uitgaat van het traditionele model waarin een docent uitleg geeft en de leerling luistert, maar in plaats daarvan gebaseerd is op entertainment education: een combinatie van spel en educatie. In deze vorm van onderwijs staat actief, ervaringsgericht leren centraal. Diverse onderzoeken hebben aangetoond dat deze methodieken veel potentie hebben [bv 2, 3].

"Innovatief" verwijst dus uitdrukkelijk naar de vorm van een methodiek. Het is geen synoniem voor "nieuw". Een nieuwe methodiek kan immers traditioneel van vorm zijn, en een gevestigde methodiek kan juist innovatief zijn, of innovatieve elementen bevatten.

In het empirisch onderzoek is een selectie van 5 innovatieve methodieken onderzocht:

- Theatershow Benzies&Batchies (Kikid),
- Interactieve website Lokaal 69 (Nemo en NTR/SchoolTV),
- Offline spel Verboden Praatjes (Praatjes enzo),
- Virtual Reality productie over sexting-misbruik (Risk Factory)
- Escaperoom "Het stopt bij jou" over sexting-misbruik (WiS Educatie)

Bij elk van de 5 methodieken werd een aantal lessen geobserveerd (1-3 uur per methodiek).

Act4Respect

Act4Respect zet zich samen met jongeren en professionals in voor gelijkwaardige relaties onder jongeren & jongvolwassenen waarin geen ruimte is voor fysiek, seksueel of cybergeweld. Act4Respect wil voorkomen dat iemands sekse, identiteit of persoonlijkheid aanleiding vormt voor geweld.

Een samenwerking tussen:

Kennisinstituut
voor Emancipatie en
Vrouwengeschiedenis

atria

Rutgers

Atria, Rutgers, november 2022 info@act4respect.nl, act4respect.nl